

Nieuwsbrief

Vlinderwerkgroep Drenthe

23e jaargang no.1 - voorjaar 2014

Van de bestuurstafel

Minko van der Veen

Voor u ligt de jongste Nieuwsbrief, niet meer opgemaakt door Willeke Ketelaar die dat vele jaren voor ons heeft gedaan, maar nu door Haijo Noorman. Er zullen ongetwijfeld wat verschillen te zien zijn, maar het algemene beeld zal u heel vertrouwd voorkomen, denk ik.

Het jaar 2014 zal, hoop ik, de boeken in gaan als een uitstekend vlinderjaar. Dit jaar is ook een jubileumjaar. Onze najaarsbijeenkomst zal geheel in het teken staan van ons 25-jarig bestaan! We vieren dit op zaterdag 25 oktober tussen 10:00 en 16:00 uur in Zwiggelte. Zoals u in de vooraankondiging in deze Nieuwsbrief kunt lezen, zal in het dagprogramma volop aandacht zijn voor de ontwikkelingen die onze dag- en nachtvlinders de afgelopen kwart eeuw hebben laten zien en voor wat hun de komende tijd te wachten staat, in Drenthe en landelijk. Een datum om alvast in uw agenda te zetten.

Met ingang van de komende voorjaarsbijeenkomst wordt restaurant "De Klipper" te Zwiggelte de nieuwe plek waar we jaarlijks onze twee bijeenkomsten gaan houden. Pas dus op dat u maandagavond 28 april niet gewoontegetrouw naar Elp rijdt, maar naar Hoofdweg 24 in Zwiggelte.

Zoals het er nu naar uit ziet wordt 2014 het laatste waarnemingsjaar voor onze nieuwe verspreidingsatlas van dagvlinders in Drenthe. Het is daarom erg belangrijk, dat we dit jaar in die kilometerhokken op pad gaan waarvan we nog te weinig weten. De afgelopen jaren hebben we daarvoor als criterium genomen het (te lage) aantal sinds 2001 vastgestelde soorten; dit jaar kiezen we voor een wat andere benadering. Nu willen we de focus vooral leggen op die kilometerhokken waar het aantal tot nu toe bekende soorten sterk achterblijft in vergelijking met het aantal vastgestelde soorten in de inventarisatie-

Redactie:

Ate Dijkstra (eindredactie)
Ben Hoentjen (eindredactie)
Haijo Noorman (opmaak)

www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl

de webstek voor alle vlinderliefhebbers in Drenthe
mail uw kopij met plaatjes voor het volgende
nummer uiterlijk 20 oktober 2014 naar:

secretaris@vlinderwerkgroepdrenthe.nl

periode van onze eerste atlas, Dagvlinders in Drenthe (1990-2001). Hoe we dit precies hebben gedaan valt in dit nummer te lezen. Om het u gemakkelijk te maken deze plekken te vinden zijn er ook weer topografische kaarten beschikbaar.

Tot slot nog dit: We streven er naar de Nieuwsbrief zoveel mogelijk digitaal te versturen om de kosten zo laag mogelijk te kunnen houden. Dat kan natuurlijk alleen maar wanneer we uw actuele e-mailadres hebben. Stel ons dus altijd op de hoogte van wijzigingen!

Mocht u op dit moment de Nieuwsbrief niet (digitaal) ontvangen, dan graag een mailtje naar:

secretaris@vlinderwerkgroepdrenthe.nl

In dit nummer:

Van de bestuurstafel	
Minko van der Veen	1
Resultaten dagvlinderwaarnemingen 2013	
Minko van der Veen	2
De invasie van Oranje luzernevlinder in Drenthe in 2013	
Ate Dijkstra	5
De teloorgang van Argusvlinder in Drenthe	
Ate Dijkstra	7
Totaaltelling aardbeivlinder in het Bargerveen	
Jelle de Vries	9
Waar gaan we in 2014 naar dagvlinders kijken?	
Minko van der Veen	10
Nieuwe monitoringaanpak voor dagvlinders in natuurgebieden	
Wilfred Alblas	12
Nachtvlinders 2013	
Minko Van der Veen	13
Vooraankondiging jubileumbijeenkomst 25 oktober	16

Agenda Voorjaarsbijeenkomst

op 28 april 2014

in "De Klipper", Hoofdweg 24 te Zwiggelte

Aanvang 19:30 uur

- 1 - Opening (Ate Dijkstra)
 - 2 - Stand van zaken dagvlinderatlasproject (Minko van der Veen)
 - 3 - Pauze
 - 4 - Nachtlinderoverzicht 2013 (Minko van der Veen)
 - 5 - Ontwikkelingen veenvlinders (Pauline Arends)
 - 6 - Eventuele eigen foto's / verhalen (s.v.p. van te voren even melden)
 - 7 - Sluiting (streven rond 21:30 uur)
- in de pauze zijn er loten te koop, met aan het eind de verloting

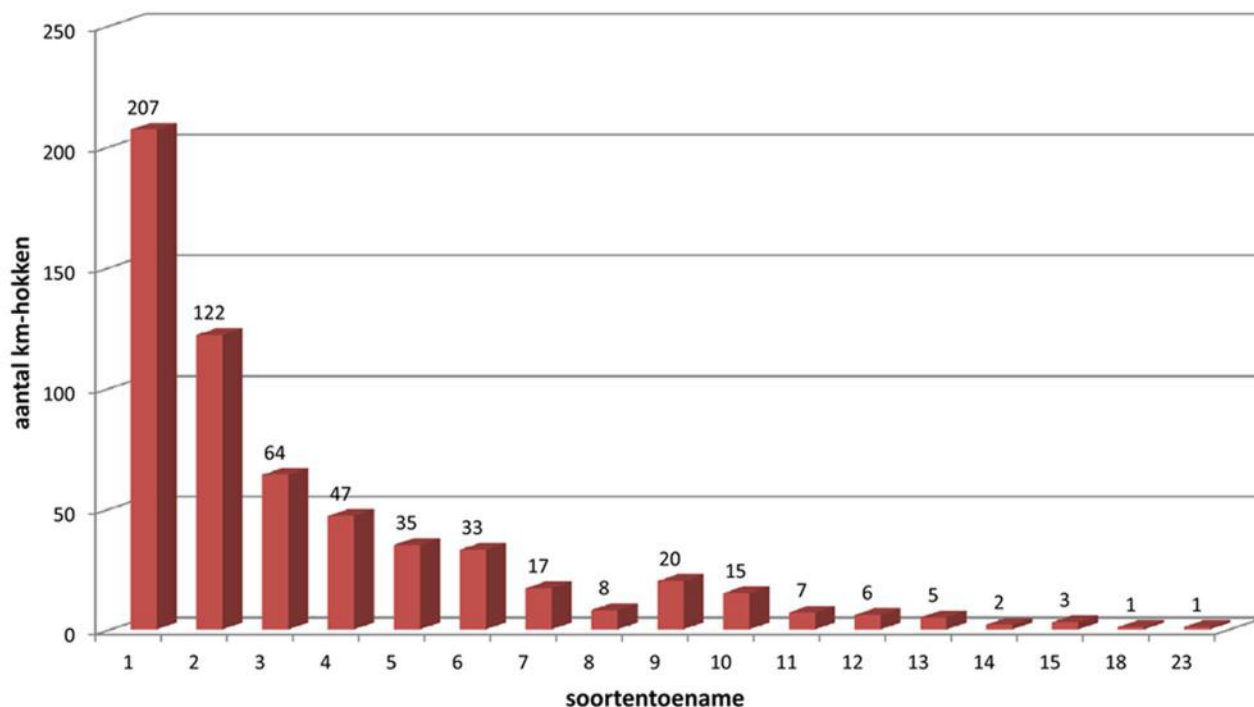
Resultaten dagvlinderwaarnemingen 2013.

Minko van der Veen

Heeft het goede vlinderseizoen van vorig jaar ook veel waarnemingen opgeleverd, en kwamen die ook nog eens

figuur 1: Aantal km-hokken met toename van aantal bekende soorten in 2013.

uit km-hokken waaruit we nog weinig soorten gemeld kregen? Op deze vragen probeer ik hieronder een antwoord te geven. Ook al was in onze beleving 2013 een topvlinderjaar, het duurde wel even voordat daar sprake van was. Voorjaar en eerste deel zomer waren niet steeds om over naar huis te schrijven, maar daarna werd het uitstekend vlinderweer.

Het aantal km-hokken dat in 2013 werd bezocht kwam uit op 1131 (van de in totaal ongeveer 2830 km-hokken die Drenthe telt). In 593 van die 1131 hokken zijn we er qua soortenaantal op vooruitgegaan (figuur 1).

Belangrijk is daarbij wel te weten in hoeverre de soortentoename betrekking had op "witte" en "magere" hokken, die nog flinke aanvulling behoeften. Bij de start van vlinderseizoen 2013 bedroeg het aantal km-hokken met minder dan 4 soorten 816, waarvan 285 met 0 soorten. Met de waarnemingen van 2013 erbij is de situatie nu: 525 km-hokken met minder dan 4 soorten, waarvan 127 met 0 soorten. Het veldwerk in de in 2013 bezochte 1131 km-hokken heeft er dus in geresulteerd dat het aantal witte en magere hokken met 291 is afgenomen. De toename van het aantal bekende soorten in de overige 302 (593-291) km-hokken heeft dus betrekking op hokken die eind 2012 al meer dan 4 soorten scoorden.

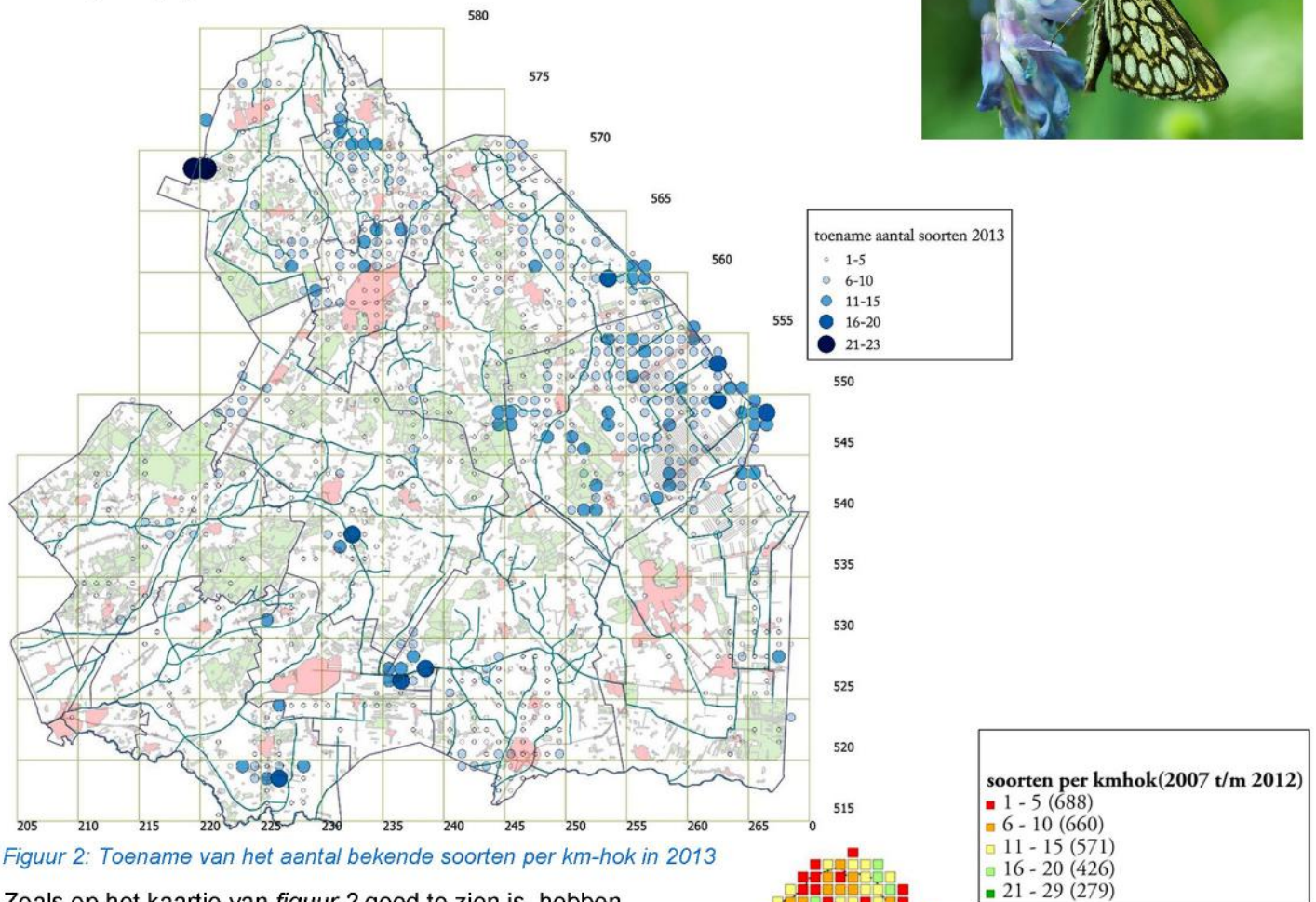
Als we het resultaat van onze inspanningen in 2013 vergelijken met dat in de voorgaande jaren (tabel 1) zien we dat het aantal km-hokken waaruit we waarnemingen van onze eigen VWD-waarnemers binnenkregen (1131) nog nooit zo hoog lag!

onderzochten kmhokken naar jaar	Alleen VWD waarnemers	VWD+extern (Vlinderst; Telmee etc.)
2002	58	714
2003	34	580
2004	75	793
2005	266	1140
2006	409	1345
2007	428	1568
2008	752	1825
2009	1050	2379
2010	1003	2293
2011	1066	2229
2012	884	1875
2013	1131	nog niet bekend

Tabel 1:
Aantal onderzochte km-hokken per jaar door alleen VWD medewerkers en door VWD- en andere (externe) waarnemers over de periode 2002-2013.

Omstreeks deze tijd krijg ik meestal ook de waarnemingen via de Vlinderstichting binnen, maar omdat het dit jaar even tegenzit kan het totaal aantal waarnemingen over 2013 nog niet gegeven worden.

Spiegeldikkopje
(foto: Bert Oving)

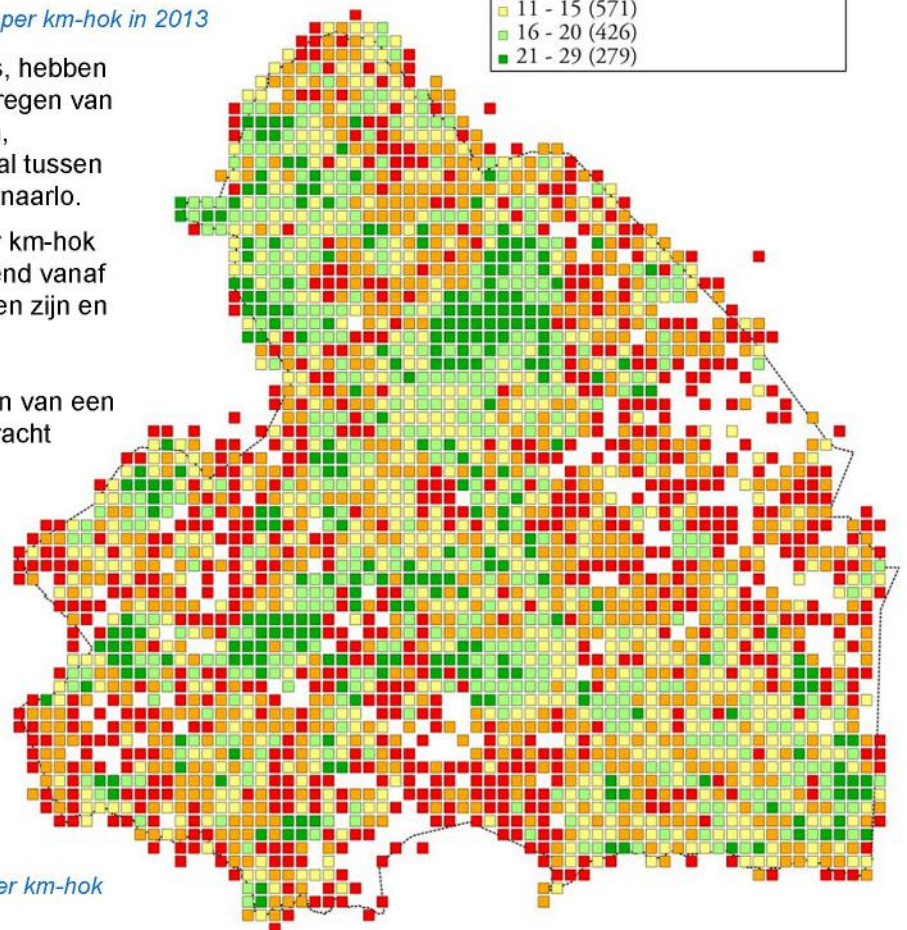
Figuur 2: Toename van het aantal bekende soorten per km-hok in 2013

Zoals op het kaartje van *figuur 2* goed te zien is, hebben een paar gebieden in 2013 extra aandacht gekregen van onze waarnemers: omgeving Coevorden-Dalen, Hoogeveen-Zuidwolde, de Veenkoloniën globaal tussen de Groeve en Valthermond en de gemeente Tynaarlo.

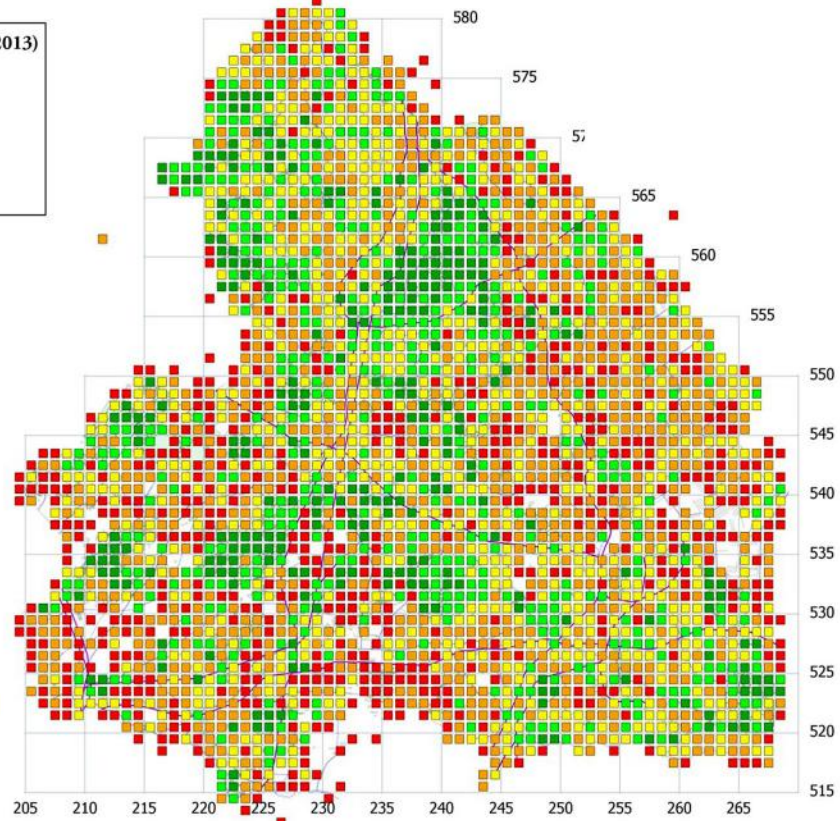
De *figuren 3 en 4* laten de soortendichtheid per km-hok zien per eind 2012 respectievelijk 2013, gerekend vanaf 2007. Goed is te zien dat er minder witte plekken zijn en Drenthe steeds "groener" kleurt.

In het kaartje van *figuur 5* zijn de waarnemingen van een aantal bijzondere soorten in 2013 in beeld gebracht (met datum en aantal exemplaren) Zeker bijzonder is een Spiegeldikkopje dat bij Havelte werd gezien (en gefotografeerd!) door Bert Oving.

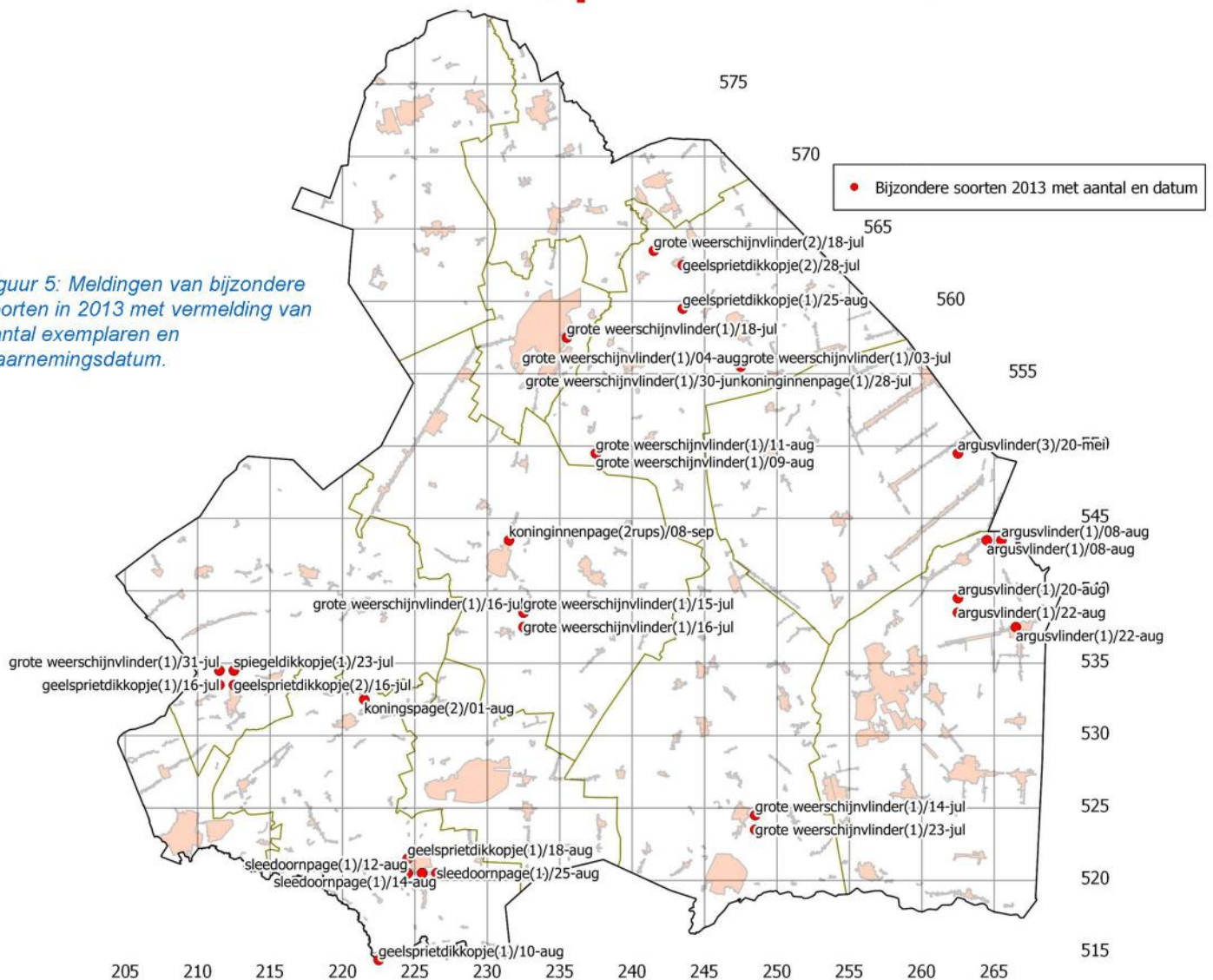
Niet weergegeven op het kaartje, maar wel weer gezien in de omgeving van Havelte, is een aantal Keizersmantels. Hier is zelfs een rups gevonden!

Figuur 3: aantal vastgestelde soorten dagvlinders per km-hok over de periode 2007 t/m 2012.

Figuur 4: Aantal vastgestelde soorten dagvlinders per km-hok over de periode 2007 t/m 2013

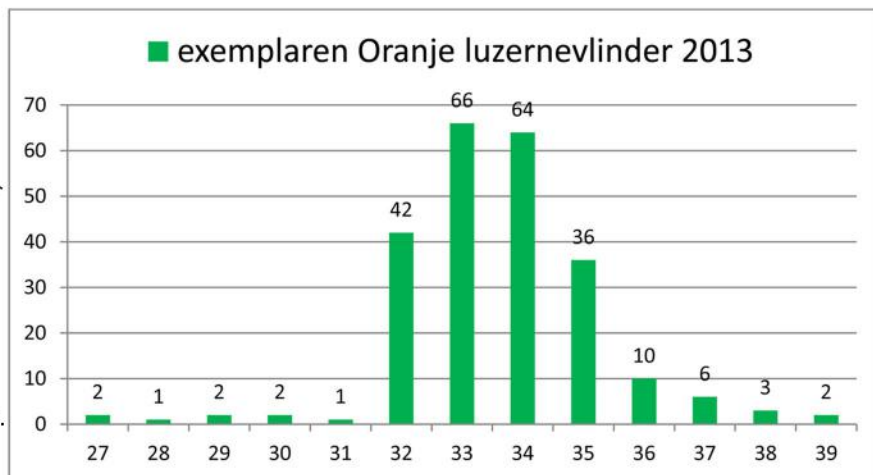
De invasie van Oranje luzernevlinder (*Colias crocea*) in Drenthe in 2013.

Ate Dijkstra

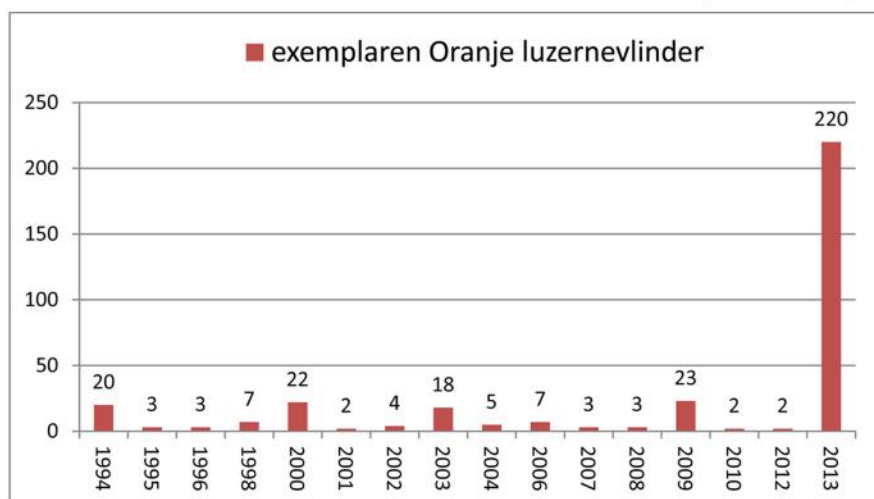
In de najaarsnieuwsbrief van 2013 is al het een en ander geschreven over de invasie van Oranje luzernevlinder in Drenthe in 2013 (Dijkstra, 2013). Toentertijd waren nog lang niet alle gegevens beschikbaar en was sprake van een voorlopig overzicht. Inmiddels zijn praktisch alle gegevens binnen en kan een meer compleet beeld worden gegeven van die invasie.

De Oranje luzernevlinder is een trekvlinder. De soort is het gehele jaar aanwezig in het Middellandse zeegebied. De belangrijkste waardplant is Luzerne (*Medicago sativa*) maar ook andere vlinderbloemigen zoals Rode klaver (*Trifolium pratense*) en verschillende andere klaversoorten dienen als voedselplant voor de rups. In het voorjaar trekken de vlinders naar het noorden; ze planten zich tijdens die tocht ook voort. Deze nakomelingen vliegen ook weer verder noordwaarts en sommige vlinders bereiken Ierland, Schotland en Midden Zweden. In onze streken worden de eerste Oranje luzernevlinders meestal in juni en juli waargenomen. Deze brengen een of twee

Brouwer die op 12 juli een Oranje luzernevlinder in de omgeving van Wijster (Emelangen) zag rondvliegen. Verder nam Hilly Tepper op 15 juli Oranje luzernevlinders waar in Gieterveen. De volgende juli-waarnemingen zijn gedaan op 27 juli (Dalen, Jan-Joost en Harry Mekkes), 25 juli (Drouwernermond, Ate Dijkstra) en 31 juli (Assen, Willem van Hemmen). Daarna nam het aantal meldingen

Figuur 2: Aantal in 2013 waargenomen Oranje luzernevlinders in Drenthe, gesommeerd per week.

Figuur 1: Aantal waargenomen Oranje luzernevlinders in Drenthe in de periode 1994-2013.

generaties voort die van begin augustus tot eind oktober vliegen. In Nederland is Oranje luzernevlinder een vrij schaarse trekvlinder. De periode 1947-1987 kende drie topjaren, namelijk 1947, 1958 en 1967 (Bink, 1992). In de jaren daarna was er alleen in de jaren 1998, 2000 en 2003 sprake van een topjaar. In Drenthe is Oranje luzernevlinder een uiterst zeldzame trekvlinder, die niet ieder jaar wordt waargenomen. In de periode 1990-2012 waren 1994 (20 exemplaren), 2000 (22 exemplaren), 2003 (18 exemplaren) en 2009 (23 exemplaren) de topjaren (figuur 1).

Waarnemingen in Drenthe in 2013.

In 2013 zagen Annie en Jan Rocks op 6 juli de eerste Oranje luzernevlinders (2 exemplaren) in het Bargerveen (figuur 2). De volgende melding kwam van Marleen

snel toe. Op 9 augustus telden Jan en Annie Rocks in km-hok 266-526 bij Zwartemeer liefst 21 vlinders. Op 12 augustus turfde Minko van der Veen bij het Ronostrand bij Amerika in Noordwest Drenthe zeker 8 Oranje luzernevlinders. Ook in september vlogen er nog Oranje luzernevlinders rond. De laatste waarneming was op 26 september toen Els Prins nog een exemplaar in het Vorrelveen (km-hok 224-544) zag.

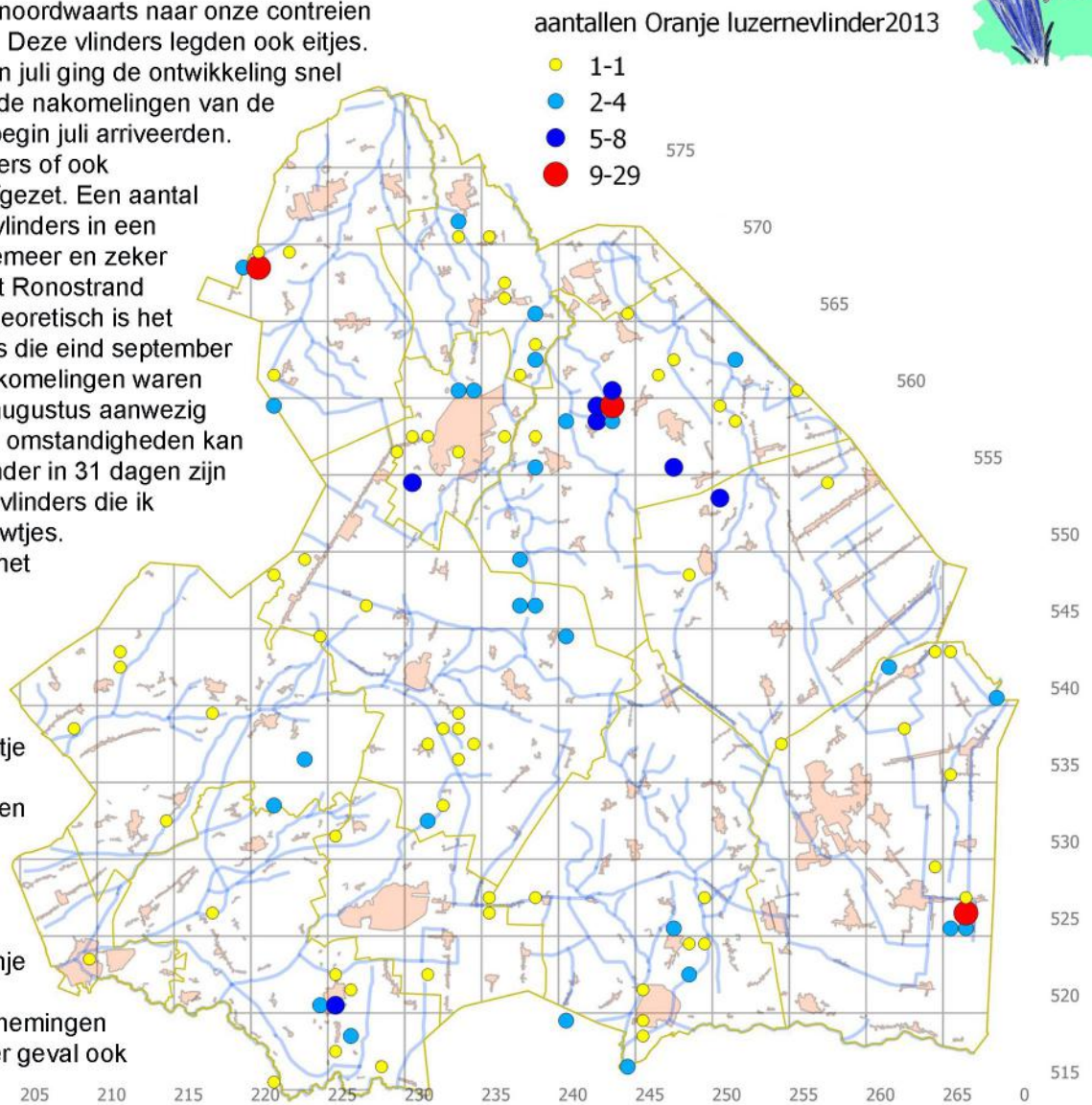
Interpretatie van de waarnemingen. Hoe moeten deze waarnemingen worden geïnterpreteerd? Door een koud en regenrijk voorjaar bleef het in de zuidelijke delen van Europa tot in juni groen. Toen in juni sprake was van een zuidelijke stroming kwamen net veel vlinders uit de pop.

Oranje luzernevlinder foto: Minko van der veen

Een deel daarvan trok noordwaarts naar onze contreien en arriveerde eind juni. Deze vlinders legden ook eitjes. Door het warme weer in juli ging de ontwikkeling snel en in augustus vlogen de nakomelingen van de vlinders die eind juni- begin juli arriveerden. Het kan haast niet anders of ook in Drenthe zijn eitjes afgezet. Een aantal van 21 Oranje luzernevlinders in een kilometerhok bij Zwartemeer en zeker acht exemplaren bij het Ronostrand spreken boekdelen. Theoretisch is het mogelijk dat de vlinders die eind september nog rondvlogen, de nakomelingen waren van de vlinders die in augustus aanwezig waren. Onder gunstige omstandigheden kan de cyclus van ei tot vlinder in 31 dagen zijn voltooid. Elf van de 18 vlinders die ik heb gezien waren vrouwtjes. Van de overige heb ik het geslacht niet kunnen bepalen. Jammer genoeg is van de andere meldingen niet bekend of het een mannetje of een vrouwtje betrof. Op 8 augustus noteerden Jan-Joost en Harry Mekkes een paring bij Dalen. Harry Offringa fotografeerde op 12 augustus parende Oranje luzernevlinders in het Eexterveld. Deze waarnemingen laten zien dat er in ieder geval ook mannetjes rondvlogen.

Figuur 3: De verspreiding van Oranje luzernevlinder in Drenthe in 2013

Oranje luzernevlinder Foto: Minko van der Veen

Oranje luzernevlinder is een trekvlinder en een krachtige snelle vlieger. Lang stil zitten doen ze niet. Voor Drenthe is een beperkt aantal nectarplanten bekend, namelijk Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), Rode klaver (*Trifolium pratense*), Vertakte leeuwentand (*Leontodon autumnalis*) en Struikhei (*Calluna vulgaris*).

Oranje luzernevlinders zijn door de hele provincie gezien (figuur 3). Rekening houdend met dubbeltellingen zijn er in totaal 220 vlinders geteld. Dat is een record: nooit eerder zijn er zoveel Oranje luzernevlinders in Drenthe waargenomen. De soort overwintert als langzaam doorgroeiende rups. Gezien de zeer zachte winter met nauwelijks vorst is het niet onmogelijk dat Oranje luzernevlinder kans heeft gezien om in onze streken te overwinteren.

Literatuur

- Bink, F.A., 1992: Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt&Co, Haarlem.
- Dijkstra, A.C.J., 2013: Topjaar voor Oranje luzernevlinder (*Colias crocea*). Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe 23 (2): 7-8
- Dijkstra A.C.J., J. de Vries & B.J. Hoentjen, 2003: Dagvlinders in Drenthe. Uitgeverij Publique / Vlinderwerkgroep Drenthe.

De teloorgang van Argusvlinder (*lasiommata megaris*) in Drenthe.

Ate Dijkstra

In de afgelopen jaren is al een paar keer aandacht geschonken aan het verdwijnen van de Argusvlinder uit Drenthe (van der Veen, 2010; Dijkstra, 2011). Dit artikel geeft een overzicht van de laatste stand van zaken. Argusvlinder behoort tot de onderfamilie van Zandoogjes (*Satyrinae*). De

Argusvlinder, foto: Minko van der Veen

soort is vernoemd naar de reus Argus, een persoon uit de Griekse mythologie. Argus had honderd ogen over zijn gehele lichaam waarvan er nooit meer dan twee tegelijk sliepen. Toen de oppergod Zeus zijn oog liet vallen op de bevallige Io, dochter van de riviergod Inachus, veranderde hij haar in een zilveren koe opdat zijn vrouw Hera niets van zijn escapade zou merken. Hera was echter ook niet gek en vroeg Zeus de koe als geschenk. Ook gaf ze Argus de opdracht Io in de gaten te houden. Daar was Zeus niet van gediend en hij liet Hermes Argus doden. Hermes wist met zijn fluitspel Argus zo diep in slaap te krijgen dat al zijn ogen dichtvielen. Hera plaatste, als eerbetoon aan Argus, honderd ogen op de staart van de pauw, het aan haar toegewijde dier. De naam Io leeft onder meer voort in de wetenschappelijke naam voor de Dagpauwoog, *Inachis io*. In het Engels heet de Dagpauwoog dan ook "Peacock Butterfly".

Leefwijze.

De Argusvlinder vliegt in twee, in gunstige jaren, drie generaties per jaar. De eerste generatie vliegt van eind april tot begin juli, de tweede van begin juli tot eind september. Vlinders van de eventuele derde generatie verschijnen begin september en kunnen tot begin november gezien worden.

Het mannetje van de Argusvlinder verdedigt een territorium tegen andere mannetjes. Het territorium is meestal een open, kale plek in de vegetatie. Ook muren en muurtjes kunnen een territorium vormen.

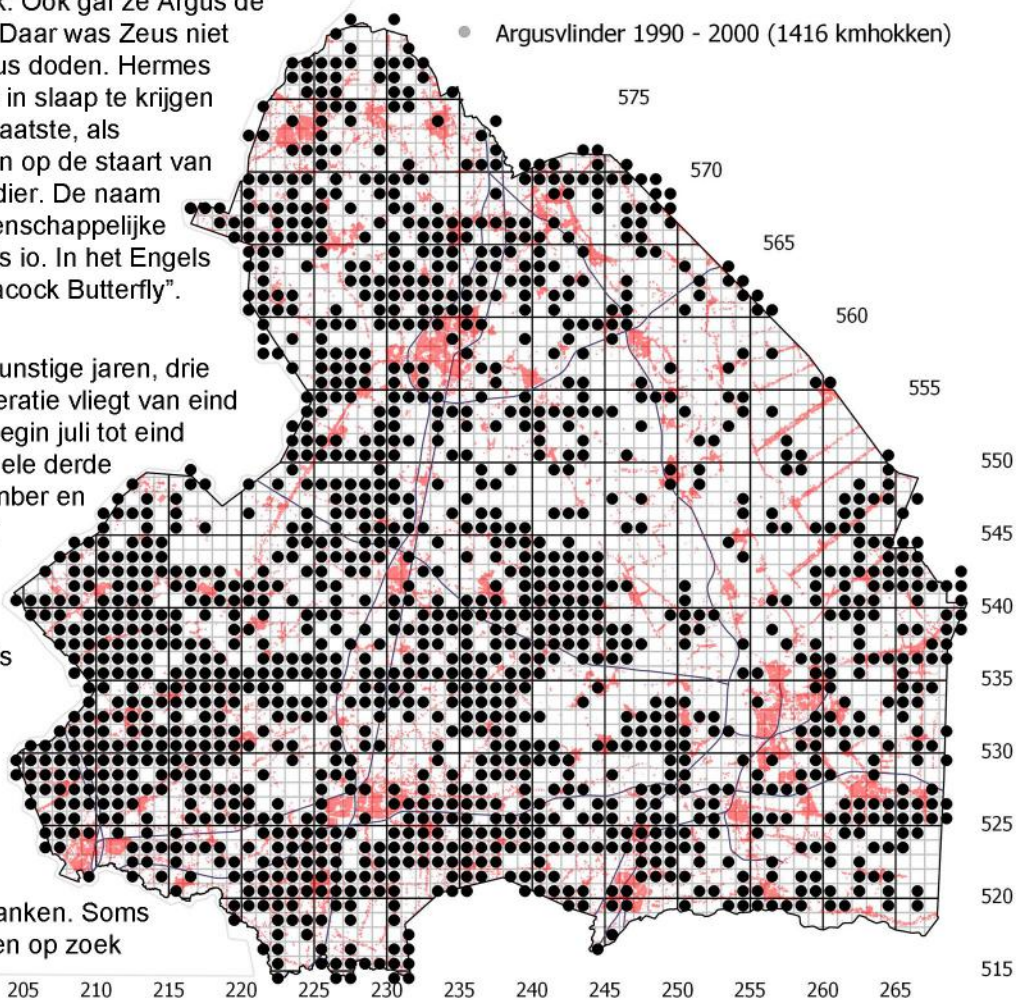
In de herfst leveren de opgewarmde stenen ook nog wat extra warmte. Aan deze voorkeur voor muurtjes heeft de soort zijn Engelse naam "Wall Butterfly" te danken. Soms gaan de mannetjes ook patrouilleren op zoek naar een vrouwtje. Argusvlinder heeft in voedselrijkere omstandigheden grassoorten als Kropaar (*Dactylis glomerata*), Beemdgras (*Poa spec.*), Ruwe smele

(*Deschampsia cespitosa*) en Kweek (*Elytrigia repens*) als waardplant. In voedselarmere omstandigheden fungeren grassen als Rood zwenkgras (*Festuca rubra*), en Tandjesgras (*Danthonia decumbens*) als waardplant. De eitjes worden bij voorkeur afgezet op graspollen in de directe omgeving van een kale plek, of op pollen in kleine terreindepressies ontstaan door poten van vee of graaactiviteiten van konijnen. Argusvlinder overwintert als rups verscholen in een graspol. De rups verpopt zich op verdorde planten of stenen dichtbij de grond.

In Nederland is Argusvlinder een zeer algemene standvlinder, in Drenthe een algemene standvlinder. In Dagvlinders in Drenthe (Dijkstra et al, 2003) staat nog vermeld dat de toekomst van de Argusvlinder in Drenthe er goed uitziet. Niets blijkt minder waar: uit de verspreidingskaartjes van figuur 1, 2 en 3 is goed af te lezen dat bij Argusvlinder sprake is van een spectaculaire achteruitgang.

Dramatische achteruitgang in Drenthe.

Werd Argusvlinder in de periode 1990-2000 nog in 1416 kilometerhokken waargenomen (figuur 1), vanaf 2010 werd de soort nog maar in 35 kilometerhokken gezien (figuur 3). Opvallend genoeg liggen de meeste van deze kilometerhokken in de Veenkoloniën in de omgeving van Roswinkel. Vooral vanaf 2001 is de achteruitgang

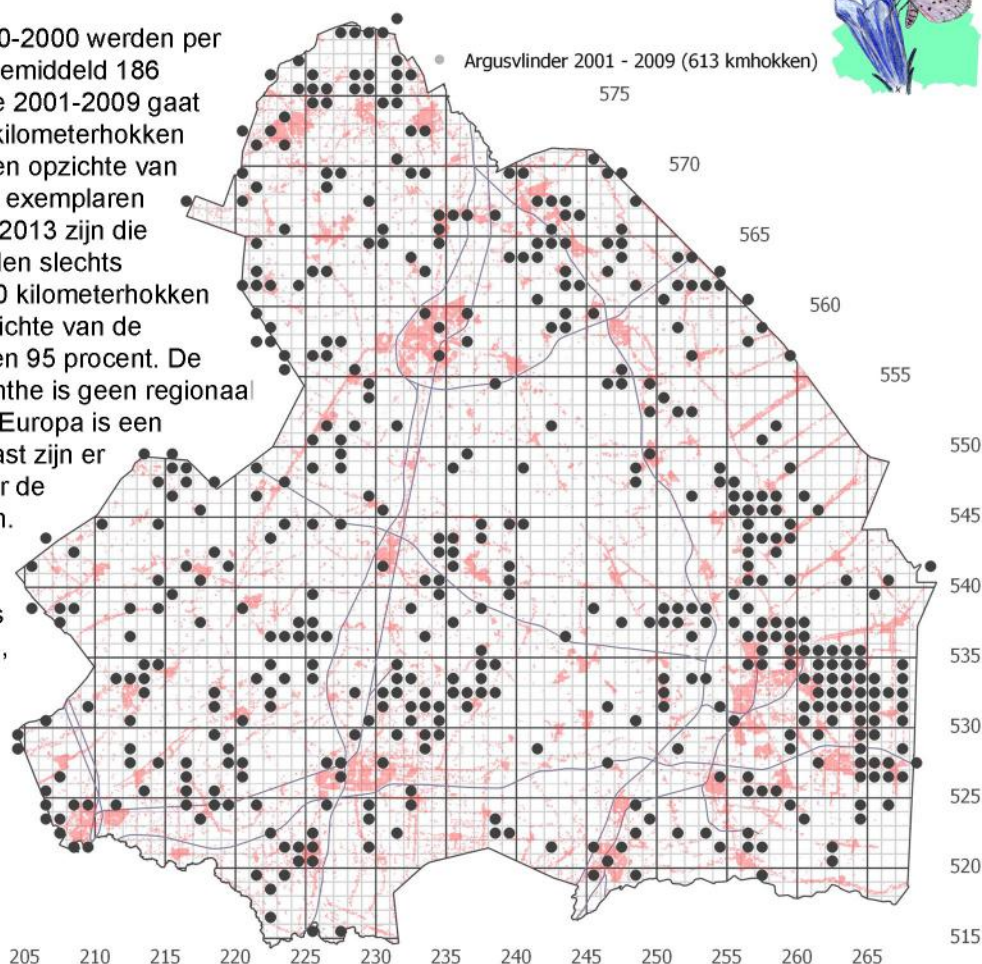

Figuur 1: Verspreiding van Argusvlinder in Drenthe in de periode 1990-2000

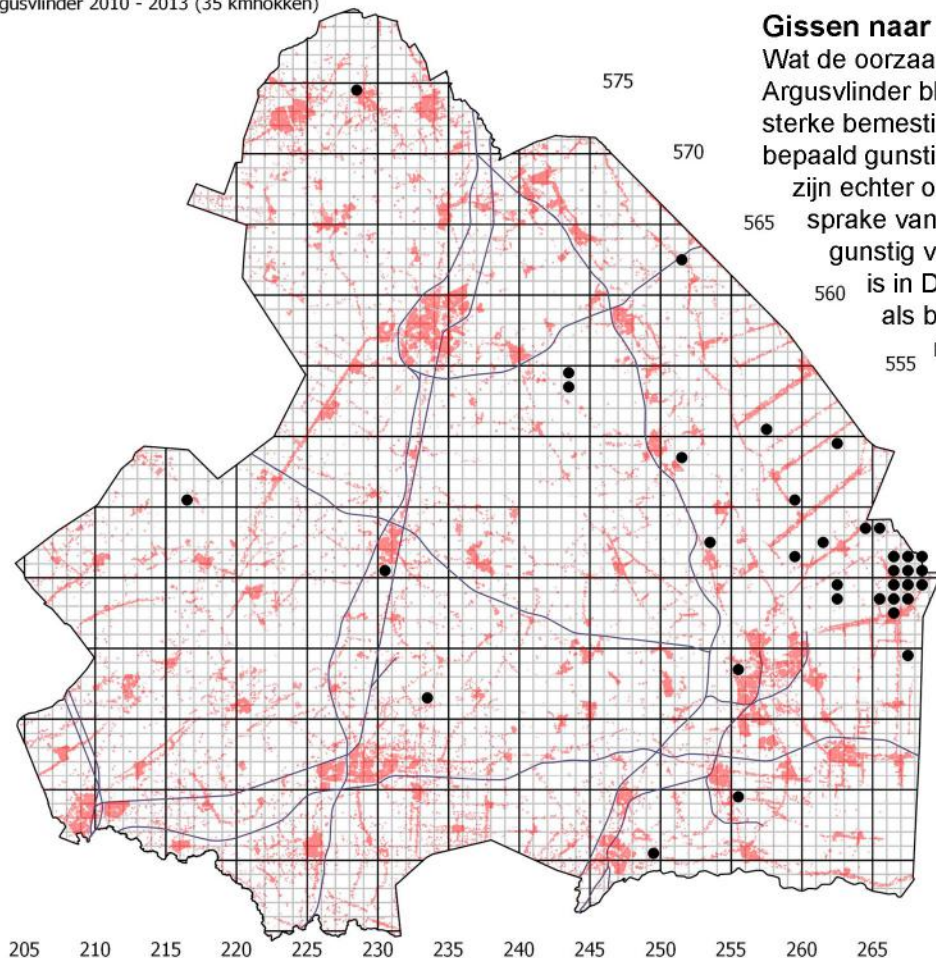

opvallend (figuur 4). In de periode 1990-2000 werden per jaar gemiddeld 295 Argusvlinders uit gemiddeld 186 kilometerhokken gemeld. In de periode 2001-2009 gaat het om gemiddeld 110 vlinders en 68 kilometerhokken per jaar, een achteruitgang van 63% ten opzichte van de periode 1990-2000, zowel in aantal exemplaren als km-hokken. Voor de periode 2010-2013 zijn die cijfers nog dramatischer. Per jaar werden slechts gemiddeld 28 vlinders uit gemiddeld 10 kilometerhokken gemeld en is de achteruitgang ten opzichte van de periode 1990-2000 respectievelijk 90 en 95 procent. De achteruitgang van Argusvlinder in Drenthe is geen regionaal verschijnsel. Ook in andere delen van Europa is een dergelijke trend gesignaleerd. Daarnaast zijn er ook gebieden, zoals in de duinen, waar de soort zich wel goed weet te handhaven. Dat beeld kan ik bevestigen. Toen ik in juni 2013 mijn vakantie doorbracht op Vlieland zag ik overal Argusvlinders rondvliegen. Dat jaar heb ik in Drenthe, ondanks een groot aantal onderzochte kilometerhokken, geen Argusvlinder gezien.

Figuur 2: Verspreiding van Argusvlinder in Drenthe in de periode 2001-2009

• Argusvlinder 2010 - 2013 (35 kmhokken)

Figuur 3: Verspreiding van Argusvlinder in Drenthe in de periode 2010-2013

Gissen naar oorzaak achteruitgang.

Wat de oorzaak is van de opvallende achteruitgang van Argusvlinder blijft gissen. Het intensieve gebruik en de sterke bemesting van de huidige graslanden zijn niet bepaald gunstig voor Argusvlinder. De afgelopen decennia zijn echter ook veel gebieden uit cultuur genomen en is sprake van een verschalend beheer. Dat lijkt wel weer gunstig voor een soort als Argusvlinder. Argusvlinder is in Drenthe echter ook verdwenen van locaties als begraafplaatsen etc. waar ogenschijnlijk toch niet zoveel veranderd is. Het is momenteel ook populair om klimaatverandering als oorzaak van veranderingen aan te wijzen. Argusvlinder komt echter voor van Spanje tot Zuid-Zweden en het verspreidingsgebied omvat een groot aantal klimaatzones. Het lijkt dan ook niet erg waarschijnlijk dat klimaatverandering een belangrijke rol speelt. Duidelijk blijkt dat we eigenlijk nog (veel te) weinig weten over de oorzaak van toe- of afname van soorten. Overigens geldt dit niet alleen voor vlinders. Ook bij andere dier- en plantensoorten weten we vaak niet wat er achter allerlei veranderingen zit en zien we bij voorheen zeer algemene soorten belangrijke veranderingen in negatieve zin.

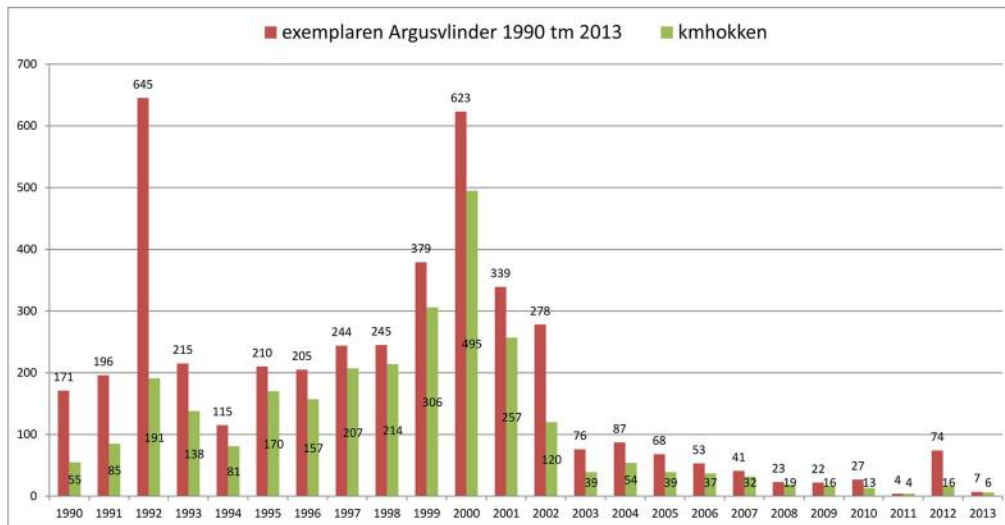

Argusvlinder, foto: Minko van der Veen

Literatuur

- Dijkstra, A.C.J., 2011: De achteruitgang van Argusvlinder in Drenthe. Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe 21(1):3
- Dijkstra, A.C.J., J de Vries & B.J. Hoentjen, 2003: Dagvlinders in Drenthe. Uitgeverij Publique/ Vlinderwerkgroep Drenthe.
- Veen, M. van der, 2010: De Argusvlinder (*Lasiommata megera*). Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe 19 (1): 9-11

Figuur 4: Aantal waargenomen Argusvlinders in Drenthe en het aantal kilometerhokken waarin de soort is waargenomen in de periode 1990-2013.

Totaaltelling Aardbeivlinder in het Bargerveen: 10 mei

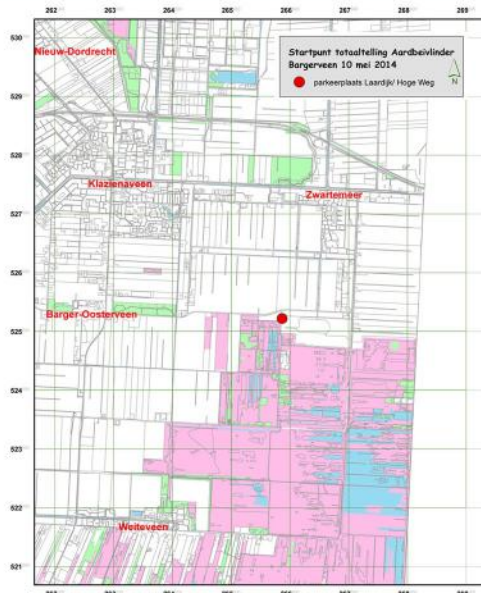
Jelle de Vries

In het Bargerveen vliegt de Aardbeivlinder op een vijftiental, zeer verspreid liggende bovenveengraslandjes. Een aantal percelen wordt jaarlijks geteld. Tot nu toe lijkt er geen sprake te zijn van achteruitgang. Het is echter alweer jaren geleden dat alle percelen zijn geteld en dus is het hoog tijd om weer eens zo'n totaalstelling uit te voeren om echt de vinger aan de pols te houden. Hierbij nodig ik alle vlinderliefhebbers uit om op **zaterdag 10 mei** mee te doen aan deze totaalstelling van de Aardbeivlinder in het Bargerveen. We starten

Aardbeivlinder foto: Jelle de Vries

's morgens om **11 uur** op de parkeerplaats aan de Laardijk kruising Hoge Weg. (zie kaartje). Vanaf hier vertrekken we in groepjes naar de verschillende telgebieden. Hier komen we na de telling ook weer terug, uiterlijk

14.30 uur, om gegevens en ervaringen uit te wisselen. De teldag eindigt om 15.00 uur. Als je van plan bent te komen, laat me dat dan even weten. Mocht door slecht weer de telling niet door kunnen gaan, dan hebben we een nieuwe kans op zaterdag 17 mei. Dus: mooi weer (en lunchpakket) meenemen. Wie weet ontdekken we nog nieuwe vliegplaatsen!

jelledevries@telfort.nl / 0593-322219

Waar gaan we in 2014 naar dagvlinders kijken?

Minko van der Veen

Nu al onze (VWD) waarnemingen van 2013 binnen zijn en het seizoen 2014 is gestart, is het moment aangebroken om nog eens kritisch te kijken uit welke km-hokken nog aanvullende waarnemingen gewenst zijn. Dat is vooral belangrijk omdat 2014 in principe het laatste inventarisatiejaar voor onze nieuwe verspreidingsatlas voor dagvlinders in Drenthe zal zijn. In voorgaande jaren hebben we ons steeds laten leiden door "witte en magere" kilometerhokken (km-hokken), dat wil zeggen hokken waaruit we of geen of heel weinig soorten gemeld hadden gekregen. Voor dit laatste inventarisatiejaar hebben we gekozen voor een andere insteek. Dit jaar willen we vooral het accent leggen op hokken waarvan het aantal tot nog toe gemelde soorten sterk achterblijft bij het aantal dat voor de periode 1990-2001 volgens onze in 2003 verschenen atlas bekend is (Dijkstra e.a., 2003). Overigens zijn niet alle soorten hierbij meegeteld: algemene en heel mobiele soorten zoals Groot en Klein koolwitje, Klein geaderd witje, Kleine vos, Dagpauwoog en Citroenvlinder zijn er buiten gelaten. Dat geldt ook voor zeer zeldzame soorten van vaak kwetsbare habitats zoals de veenvlindersoorten en het Gentiaanblauwtje. Dit zijn overigens soorten waarvan we in het algemeen heel precies weten waar ze wel en niet aanwezig zijn, en dus ook niet meer naar op zoek hoeven. Ook zwervers en dwaalgasten worden buiten beschouwing gelaten. Op deze manier zijn we tot een "karakteristieke" groep van 18 soorten gekomen die we als maatstaf willen nemen: Bont zandoogje, Boornblauwtje, Bruin zandoogje, Bruine vuurvlinder, Eikenpage, Groentje, Groot dikkopje, Heideblauwtje, Heivlinder, Hooibeestje, Icarusblauwtje, Kleine vuurvlinder, Koevinkje, Landkaartje, Oranje zandoogje, Oranjetipje en Zwartsprietdikkopje.

Wanneer we van alle Drentse km-hokken de soorten bepalen die in de periode 1990-2001 voorkwamen en dat ook doen voor de jaren 2002-2013, de inventarisatieperiode van de toekomstige atlas, dan kunnen we voor elk km-hok vaststellen welke van de bovengenoemde 18 "karakteristieke" dagvlindersoorten (nog) niet zijn gemeld, welke soorten nieuw zijn en welke soorten weer zijn aangetroffen. De vraag is vervolgens waardoor we ons (vooral) zullen moeten laten leiden bij de selectie van te bezoeken km-hokken in 2014. Een logische keuze is dan het aantal nog niet gemelde soorten.

Wanneer we even niet op km-hok niveau kijken, maar "Drenthe-breed", dan krijgen we snel een beeld van hoe het er met de 18 soorten voor staat (tabel 1). Vijf soorten gaat het voor de wind (groen) vier soorten vertonen lichte achteruitgang (oranje). Met 9 soorten lijkt het beroerd te gaan (rood).

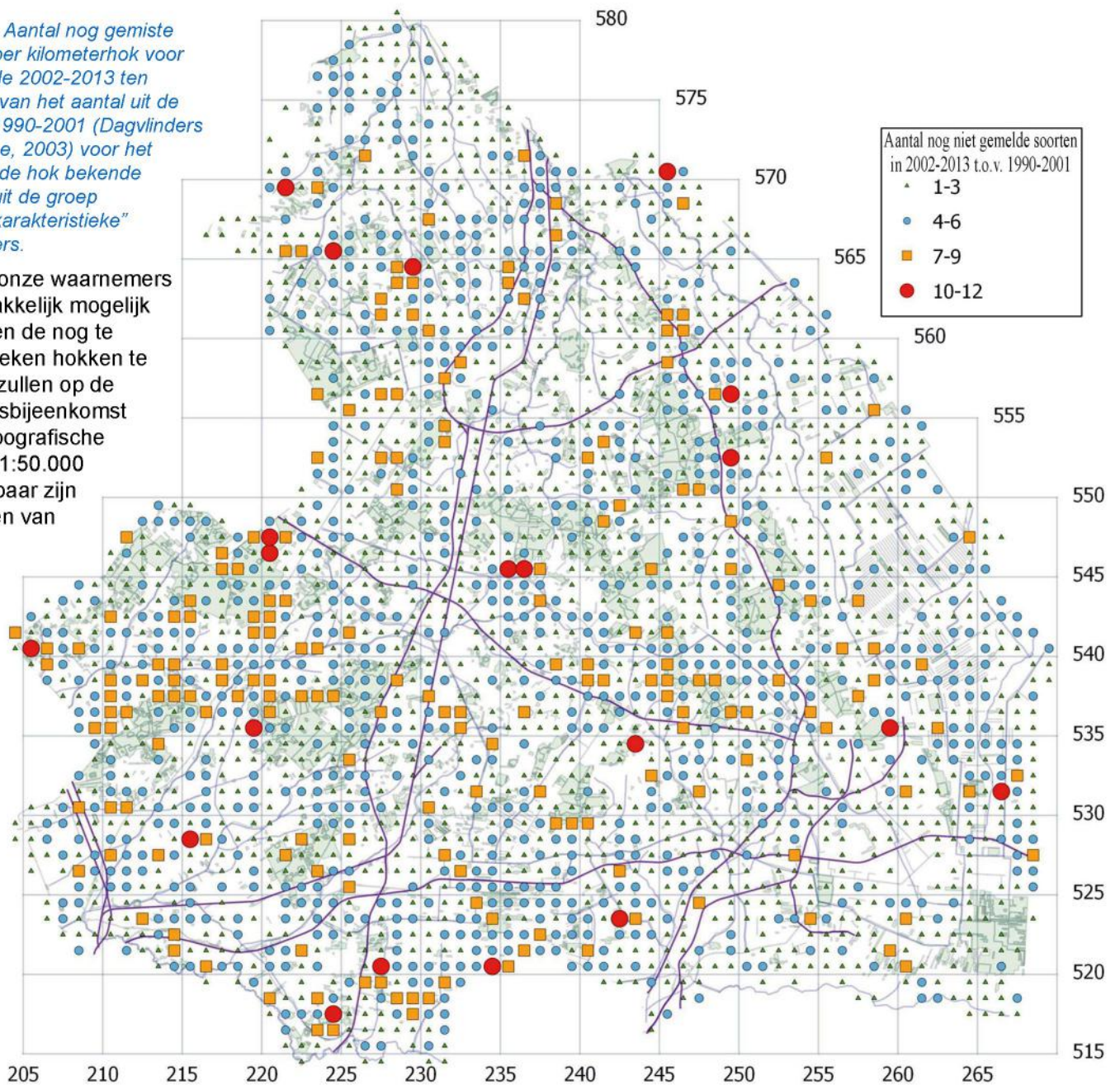
Tabel 1: Aantallen km-hokken waarin de 18 "karakteristieke" soorten zijn gemeld voor de periode 1990-2001 (Dagvlinders in Drenthe, 2003) en voor de periode 2002-2013.

In figuur 1 is dit totaalbeeld uitgewerkt naar km-hokschaal. Hierin is per km-hok aangegeven hoeveel van de 18 karakteristieke soorten in de lopende atlasperiode (2002-2013) nog niet zijn gemeld, dus nog "missen", in vergelijking met de volgens Dagvlinders in Drenthe (2003) voor het hok uit deze groep bekende soorten. Figuur 1 geeft dus NIET het totaal aantal in de periode 2002-2013 waargenomen soorten, maar alleen het aantal soorten dat **nog niet** is gemeld. Uit het kaartje van figuur 1 valt af te lezen waar we het komende jaar zullen moeten proberen nog zoveel mogelijk hokken te bezoeken. Dat zijn dus vooral de km-hokken met daarin een grote rode stip en die met een oranje vierkant. Iets minder urgent zijn de km-hokken met een kleine blauwe stip.

Aantal km-hokken / soort	Huidige atlasperiode (2002-2013)	Dagvlinders in Drenthe (1990-2001)	Toename	Verschil%
Bont zandoogje	2057	375	1682	448,5
Boornblauwtje	1166	882	284	32,2
Bruin zandoogje	1896	2497	-601	-24,1
Bruine vuurvlinder	495	749	-254	-33,9
Eikenpage	576	739	-163	-22,1
Groentje	384	405	-21	-5,2
Groot dikkopje	942	950	-8	-0,8
Heideblauwtje	418	330	88	26,7
Heivlinder	150	256	-106	-41,4
Hooibeestje	897	966	-69	-7,1
Icarusblauwtje	925	257	668	259,9
Kleine vuurvlinder	1571	1828	-257	-14,1
Koevinkje	1750	2365	-615	-26
Kommavvlinder	99	113	-14	-12,4
Landkaartje	1550	1628	-78	-4,8
Oranje zandoogje	1278	2341	-1063	-45,4
Oranjetipje	1394	863	531	61,5
Zwartsprietdikkop	1565	2405	-840	-34,9

Figuur 1: Aantal nog gemiste soorten per kilometerhok voor de periode 2002-2013 ten opzichte van het aantal uit de periode 1990-2001 (Dagvlinders in Drenthe, 2003) voor het betreffende hok bekende soorten uit de groep van 18 "karakteristieke" dagvlinders.

Om het onze waarnemers zo gemakkelijk mogelijk te maken de nog te onderzoeken hokken te vinden, zullen op de voorjaarsbijeenkomst weer topografische kaarten 1:50.000 beschikbaar zijn van delen van Drenthe waarop per

km-hok duidelijk is aangegeven hoeveel soorten "er nog missen" (figuur 2). Ook staan de coördinaten van elk hok erop vermeld. Vanaf onze website www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl zullen deze kaarten te downloaden zijn. Ook kan na een telefoontje of mailtje het gewenste kaartdeel van Drenthe worden toegestuurd.

Wij proberen het niet alleen eenvoudiger, maar ook leuker te maken!

Literatuur

Dijkstra, A.C.J., J. de Vries & B.J. Hoentjen, 2003: *Dagvlinders in Drenthe*. Uitgeverij Publique/Vlinderwerkgroep Drenthe.

Figuur 2: Deel van topografische kaart met per km-hok het aantal in de periode 2002-2013 nog niet gemelde soorten uit de groep van 18 karakteristieke dagvlinders, ten opzichte van de periode 1990-2001 (Dagvlinders in Drenthe, 2003). Alleen km-hokken met meer dan 5 ontbrekende soorten zijn aangegeven

Nieuwe monitoringaanpak voor dagvlinders in natuurgebieden.

Wilfred Alblas

Iedereen die wel eens buiten rondstruint zal ervaren dat sommige gebieden beter zijn dan andere. Je voelt het meteen: er zit structuur in het landschap en de vegetatie en er zijn bijzondere soorten te zien. Of een gebied goed beheert wordt, daar heeft iedereen zo zijn eigen idee bij, gevoed door zijn eigen referenties: Plekken waar je bent geweest, ervaringen die je in het verleden hebt opgedaan. Het zou mooi zijn wanneer we objectiever dan deze persoonlijke indrukken iets zouden kunnen zeggen over de natuurkwaliteit van een gebied. Daar hoort dan wel één soort beschrijving van de natuurgebieden bij, een gelijke wijze van monitoren en één systeem van beoordeling. De vergelijkbaarheid tussen gebieden neemt dan toe.

Via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) wordt deze uniformiteit nagestreefd. Via de index Natuur en Landschap is inmiddels één "taal" ontwikkeld om soorten natuur aan te duiden, de zogenaamde beheertypen. Daarvan zijn er 55, variërend van Beekbegeleidend bos tot Hoogveen tot Nat schraalland. Voor het beheren van zo'n beheertype krijgt iedere beheerder (of hij nou groot of klein, overheid of particulier is) dezelfde beheersubsidie. Voor elke beheertype is voor alle beheerders vastgelegd welke soorten er gemonitord moeten worden, hoe er gemonitord moet worden, hoe monitoringresultaten doorwerken in een beoordeling van de kwaliteit.

dagvlindersoort/type vegetatie	Veenmoerrietland	Vochtige heide	Droge heide	Zandverstuiving	Open duin	Duinheide	Nat schraalland	Vochtig hooiland	Droog schraalgrasland	Bloemdijk	Kruiden- en faunairijk grasland	Glanshaverhooiland
Zwartspruitdikkop										x		
Kommavlinder			x	x	x	x						
Groot dikkopje		x									x	
Bont dikkopje												x
Bruin dikkopje									x			
Aardbeivlinder	x	x		x			x					
Oranjetipje								x			x	x
Kleine vuurvlinder										x	x	
Grote vuurvlinder	x											
Bruine vuurvlinder			x				x	x	x		x	
Groentje	x	x										
Gentiaanblauwtje		x					x					
Pimpernelblauwtje								x				
Donker pimperlblauwtje								x				
Heideblauwtje		x				x						
Bruin blauwtje					x	x			x	x	x	
Klaverblauwtje									x			
Icarusblauwtje										x	x	
Argusvlinder									x	x	x	x
Hooibeestje			x						x	x	x	x
Koevinkje										x	x	
Bruin zandoogje											x	
Heivlinder			x	x	x	x			x			
Kleine heivlinder			x	x								
Veldparelmoervlinder									x			
Grote parelmoervlinder			x		x	x						
Duinparelmoervlinder			x		x	x						
Kleine Parelmoervlinder					x	x						
Zilveren maan	x						x					

Tabel 1: SNL-metsoorten dagvlinders per beheertype

Binnen dit SNL worden als indicatoren voor de kwaliteit van de flora en fauna in de meeste beheertypen de vegetatie, en het voorkomen van vogels en dagvlinders gehanteerd. Voor sommige beheertypen komen daar libellen, sprinkhanen of vissen bij. Het monitoren van dagvlinders is verplicht in 12 beheertypen. Per beheertype is een set van SNL-metsoorten gekozen die in elk geval in kaart moeten worden gebracht. Afhankelijk van deze soorten kunnen de inventarisatiebezoeken worden gepland, maar meestal zullen bezoeken eind mei, begin juli, eind juli en half augustus volstaan. In tabel 1 staat aangegeven wat de SNL-metsoorten per beheertype zijn. Naast deze soorten kwalificeren ook alle Rode lijst-dagvlindersoorten uit de categorieën bedreigd, ernstig bedreigd en verdwenen. Voor het beheertype Hoogveen is dagvlindermonitoring niet verplicht, maar de drie veenvlindersoorten tellen wel mee voor de kwaliteitsbeoordeling.

De wijze van monitoring is vastgelegd in een monitoring-protocol. Gekozen is voor een onderzoeksfrequentie van eens per 6 jaar. Bij de SNL-methode wordt het gebied geheel doorkruist. De waarnemingen van dagvlinders moeten als puntwaarneming worden opgeslagen. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld soortenlijsten per gebied, totaal-aantallen per transect of aantalschattingen per hectare. De reden hiervoor is dat behalve het aantal aanwezige meetsoorten, ook de mate van verspreiding over het gebied indicatief zijn voor de kwaliteit.

Puntwaarnemingen verzamelen kan door het in het veld noteren van de GPS-coördinaten van de plek van de waarneming. Een alternatief is de waarneming in het veld rechtstreeks invoeren in een PDA of Smartphone met een waarnemings-app zoals iOBS of ObsMap. Deze apps zijn gratis te downloaden, en erg gebruiksvriendelijk. De waarnemer moet dan wel een telefoon met GPS-functie hebben. Ook is het mogelijk de waarnemingen in het veld nauwkeurig op een kaart in te tekenen, en deze thuis op de computer over te nemen op de kaart van een programma als Waarneming.nl of Telmee.nl.

De invoering van SNL zal leiden tot een grote vraag vanuit terreinbeheerders naar gebiedsdekkende dagvlinderinventarisaties. Het is voor vlinderliefhebbers een buitenkansje om in Drenthe's mooiste gebieden rond te kijken om de dagvlinderfauna in kaart te brengen. Het zou dan ook goed zijn als ook de Drentse vlinderaars zich bekwamen in de SNL-methode van monitoren. Als de Drentse atlas straks af is, ligt de volgende uitdaging dus in het verschiet!

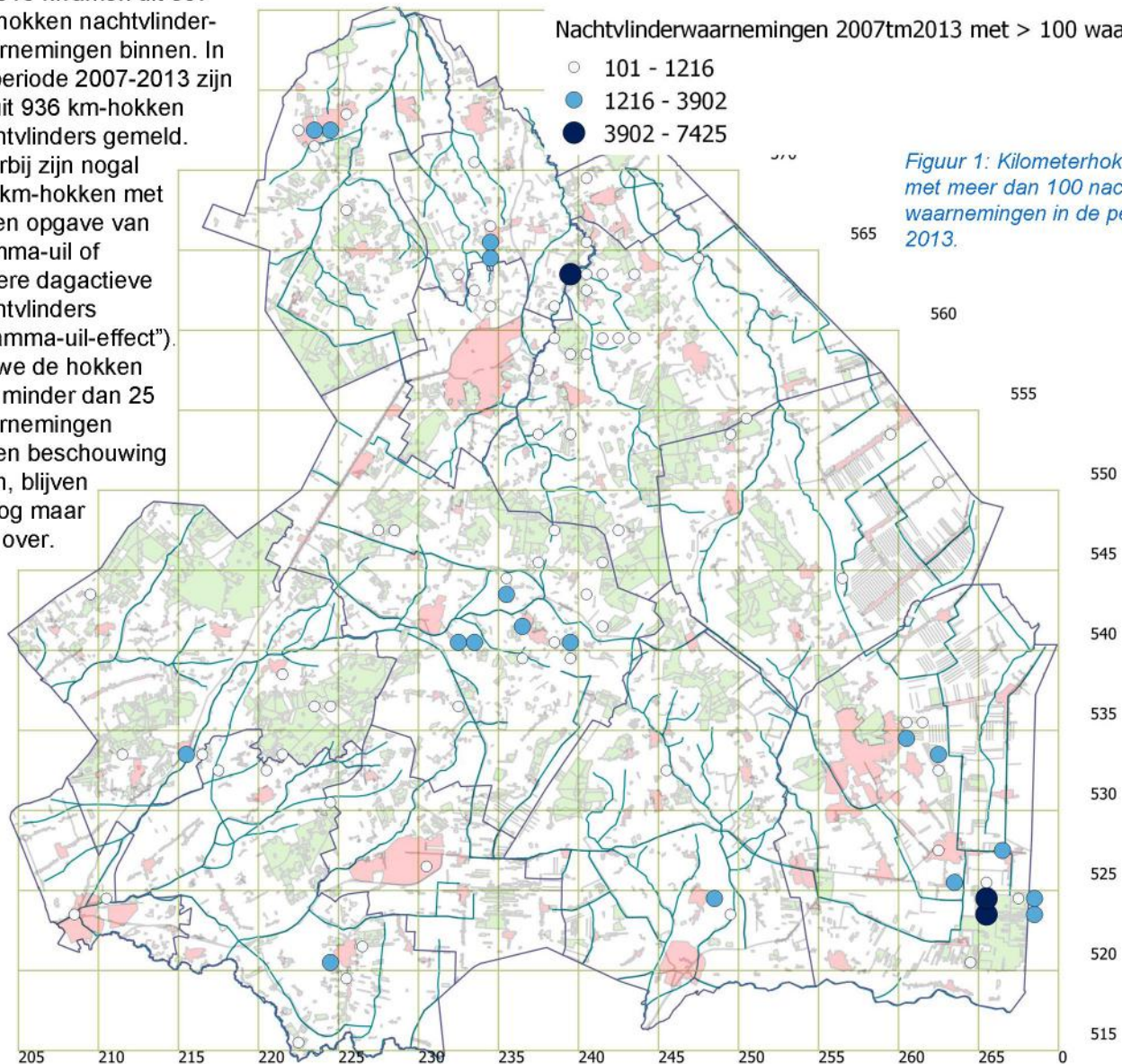
Literatuur:

- Taakgroep Natuurkwaliteit en monitoring SNL, Monitoringsprotocollen, IPO, 2012.
- Taakgroep Natuurkwaliteit en monitoring SNL, Kwaliteitsklassen en monitoring beheertypen, IPO, 2013.

Nachtvinders 2013

Minko van der Veen

In 2013 kwamen uit 337 km-hokken nachtvinder-waarnemingen binnen. In de periode 2007-2013 zijn nu uit 936 km-hokken nachtvinders gemeld. Daarbij zijn nogal wat km-hokken met alleen opgave van Gamma-uil of andere dagactieve nachtvinders ("Gamma-uil-effect"). Als we de hokken met minder dan 25 waarnemingen buiten beschouwing laten, blijven er nog maar 175 over.

Leggen we de lat op 50 en 100 waarnemingen dan resteren nog respectievelijk 143 en 91 km-hokken. In de 91 km-hokken zijn tussen 2007 en 2013 in totaal 87.631 waarnemingen verzameld (Figuur 1)

Hoewel nog niet alle waarnemingen binnen zijn, zitten we voor 2013 op 11.313 waarnemingen. Dit aantal verschilt niet veel van de resultaten van de afgelopen twee jaren (12.338 en 12.599 voor 2012 resp. 2011). Kijken we naar het aantal in 2013 vastgestelde soorten macro- en micro-nachtvinders, dan was de verdeling 471 macro- tegen 282 microsoorten. De groei in soortenaantal zat in 2013 eigenlijk alleen maar in de microsoorten. In 2013 zijn maar liefst 75 meer soorten gemeld dan in 2012 en 42 meer dan in 2011. Het aantal macrosoorten dat we jaarlijks weten te scoren neemt nauwelijks nog toe. In 2013 werden maar vier soorten meer gezien dan in 2012 en het verschil met 2011 was 8 soorten. Het zal dan ook geen verbazing wekken dat het aantal soorten dat in 2013 voor het eerst werd gemeld (dus nieuw waren voor Drenthe) laag is: slechts 13, waarbij voor een paar soorten de determinatie

nog niet geheel zeker is (tabel 1). Daarentegen werden maar liefst 43 nieuwe microsoorten voor Drenthe gemeld (tabel 2). Daar heeft zeker de micronachtvinder cursus van Tymo Muus afgelopen jaar, waaraan ook leden van onze werkgroep hebben meegedaan, aan bijgedragen.

Een aantal "nieuwelingen" vinden jullie geportretteerd in figuur 2 en figuur 3. Hiervoor is soms de opname van de waarnemer gebruikt, maar voor enkele soorten ook naar het internet uitgeweken (Vlindernet.nl en Microlepidoptera.nl). Als ik er toch even één soort uit mag halen dan zou ik de Gekraagde wespylinder (*Sesia bembeciformis*) willen noemen. Jan-Joost Mekkes vond een exemplaar bij Dalen. Het bleek een primeur voor Drenthe!

Sinds 2007 zijn 585 macro- en 450 micronachtvinder-soorten gemeld, in totaal dus 1035 soorten. Hiermee zijn we in 2013 de "grens" van 1000 soorten royaal overgestoken.

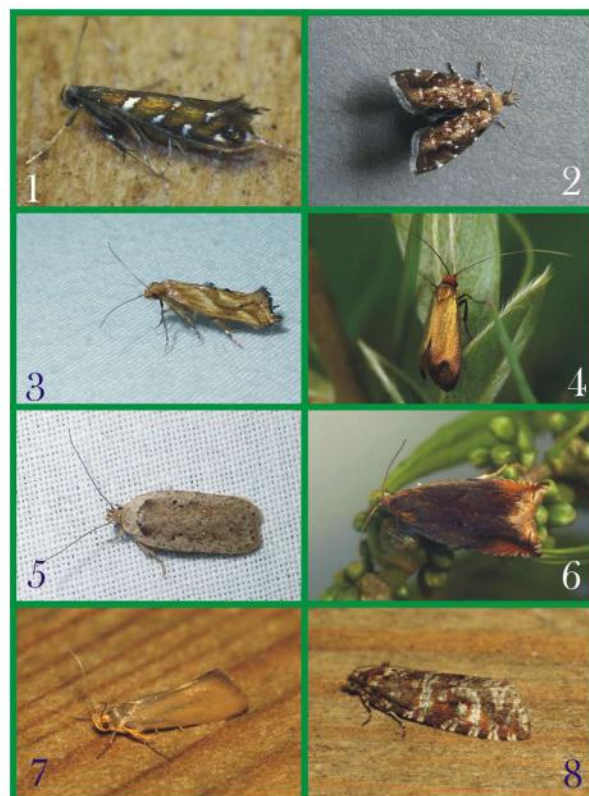

	Aantal waarnemingen nieuwe macronachtvlinders 2013																	
		Arnolds, Eef	Biewenga, Jelte	Folkers, Wil	IVN-nachtlindergroep Roden	Mekkes, Jan-loost	Muus, T.S.T.	Prins, Els	Rocks, Jan&Annie	Schoemaker, Ton	Tepper, Hilly	Veen, Minko van der	Verburg, Joop	Vlinderwerkgroep_IVN_Roden	Vries, Jelle, de	VWD_nachtlgrp	Foto's (nummer)	
	macro (totaal)	7	2			6		1	21	1			1	7	2	1		
1	bastaardsatijnvlinder / Euproctis chrysorrhoea														1			
2	eikenoogspanner / Cyclophora porata							1										
3	eiken-orvlinder / Cymatophora diluta					5											3	
4	fruitboomdwergspanner / Eupithecia insigniata									1							1	
5	gekraagde wespvlinder / Sesia bembeciformis					1											5	
6	gemarmerde dwergspanner / Eupithecia irriguata		1															
7	grijze herfstuil / Eugnorisma glareosa														1			
8	houtkleurige vlinder / Xylota vetusta		1														2	
9	ni-uil / Trichoplusia ni													2				
10	schijn-gamma-uil / Syngnatha interrogationis													2				
11	tweestip-orvlinder / eiken-or	5							21				1				4	
12	vroege eikenuil / Spudaea ruticilla															1		
13	zilvervenster / Autographa bractea													3				

Tabel 1: Waarnemingen van nieuwe macronachtvlindersoorten voor Drenthe in 2013. De nummers in de laatste kolom verwijzen naar de fotonummers in figuur 2.

Figuur 2: Fotoselectie van 5 van de 13 nieuwe soorten macronachtvlindersoorten voor Drenthe in 2013 (nummers verwijzen naar rechterkolom in tabel 1)
Bron: foto's van website Vlindernet.nl m.u.v. nummer 2 = Jelte Biewenga en nummer 5 = Jan-Joost Mekkes

Figuur 3: Fotoselectie van 8 van de 44 nieuwe micronachtvlindersoorten voor Drenthe in 2013 (nummers verwijzen naar rechterkolom in tabel 2).
Bron: foto's van website Microlepidoptera.nl m.u.v. de nummers 2=Minko v.d.Veen, 3 en 5=Annie Rocks, 7 en 8= Ton Schoemaker

Tabel 2: Waarnemingen van nieuwe micronachtvlindersoorten voor Drenthe in 2013. De nummers in de laatste kolom verwijzen naar de fotonummers in figuur 3.

	Aantal waarnemingen nieuwe micronachtvlinders 2013	Arnolds, Eef	Biewenga, Jelte	Folkers, Wil	IVN-nachtlindergroep Roden	Mekkes, Jan-Joost	Muus, T.S.T.	Prins, Els	Rocks, Jan&Annie	Schoemaker, Ton	Tepper, Hilly	Veen, Minko van der	Verburg, Joop	Vlinderwerkgroep_IVN_Roden	Vries, Jelle, de	VWD_nachtlvgrp	Foto's (nummer)
	micro (totaal)	13		1	2	13	7		52	1	1	2	11		3	14	
1	andoorndkuijbladroller / Endothenia ericetana								1								
2	baardsnuitmot / Platytes alpinella								1								
3	berkenbladsnijdermot / Incurvaria pectinea						1										
4	brandnetelbladroller / Celypha lacunana				1		1						2				
5	bremkwastje / Mirificarma mulinella												1				
6	bruine elzenstelmtot / Caloptilia elongella								1								
7	donker kroeskopje / Nemapogon wolffiella			1													
8	duifmot / Swammerdamia pyrella								3								
9	dwerlgangsprietmot / Cauchas fibulella											2					
10	egale vlakjesmot / Catoptria pinella	5							12				1		3		
11	eikenpurpermot / Eriocrania subpurpurella						1		1				1				
12	elfenbankjesmot / Morophaga choragella								2								
13	elzenoogbladroller / Epinotia immundana								5								
14	gemarmerd koolmotje / Plutella porrectella					10											
15	gepijlde grasmot / Agriphila geniculea															5	
16	gewone eikenvouwmot / Phyllonorycter quercifoliella						1										
17	glidkruidmot / Prochoreutis myllerana											1					2
18	granietbladroller / / Argyroploce schulziana															8	8
19	groeue lijnbladroller / Celypha rurestrana												2				
20	groeue meelmot / Ephestia kuehniella						1			1							
21	kaneelsikkelmot / Metalampra cinnamomea					3											
22	kleine oogbladroller / Epinotia nanana								1								
23	kleine parelmot / Glyphipterix simpliciella								1								
24	kleine tijmlichtmot / Pempeliella dilutella											1					
25	kleine wasmot / Achroia grisella				1												
26	klerenmot / Tineola bisselliella	1															
27	lichte zandvedermot / Platyptilia pallidactyla	3							1								
28	liesgrassnuitmot / Schoenobius forficella	1							10								
29	moerasbladroller / Cochylimorpha straminea												1				
30	peenkaartmot / Agonopterix yeastiana								2								5
31	platte spaandermot / Hypatopa inunctella								1								
32	populierenoogbladroller / Epinotia maculana								1								
33	rode populierenbladroller / Gypsonoma minutana								1								
34	satijnlichtmot / Palpita vitrealis										1						
35	sigaarzakdrager / Taleporia tubulosa						1										
36	smeewortelstelmtot / Dialectica imperialella	1															1
37	wilgenlangsprietmot / Adela cuprella												1				4
38	witte grasmineermot / Elachista argentella								2								
39	witvlekkijkgaatje / Monopis weaverella								3								
40	zandkleurige borstelmtot / Epermenia illigerella								2								3
41	zandzakdrager / Dahlica triquetrella						1										
42	zwamboorder / Batia unitella															1	7
43	zwarte haakbladroller / Ancyliis upupana								1								6

Vooraankondiging Jubileumbijeenkomst 25 oktober in Zwiggelte

Dit jaar is het een kwart eeuw geleden dat de Vlinderwerkgroep Drenthe van start ging. Om dit jubileum niet ongemerkt voorbij te laten gaan, heeft het bestuur besloten dit samen met de medewerkers te vieren tijdens een speciale najaarsbijeenkomst op zaterdag 25 oktober 2014 in De Klipper in Zwiggelte. Omdat we graag willen dat zoveel mogelijk mensen deze lezingendag kunnen meemaken nodigen we iedereen hierbij van harte uit deze datum alvast voor een reisje naar Zwiggelte te reserveren. De officiële uitnodiging met het definitieve programma wordt in september verstuurd, maar je kunt je nu al aanmelden bij het secretariaat van de Vlinderwerkgroep. Voor het organiseren van deze speciale dag is het plezierig als we ruim van te voren weten op hoeveel mensen we moeten rekenen. Opgeven tijdens de voorjaarsbijeenkomst op 28 april kan uiteraard ook.

Voorlopig programma:

Vanaf 9.30 staat de koffie klaar

10.00	Welkom door dagvoorzitter Wilfred Alblas
10.05	25 jaar Vlinderwerkgroep Drenthe: Ate Dijkstra, voorzitter
10.15	Dagvlinders in Drenthe anno 2014: ontwikkelingen in de dagvlinderfauna van Drenthe sinds de atlas van 2003: Minko van der Veen
10.45	Dagvlinders in Nederland, trends en betekenis van Drenthe: Kars Veling - Vlinderstichting
11.15	Korte pauze
11.30	Is het Gentiaanblauwtje voor Drenthe te behouden? Resultaten van het beschermingsproject: Jelle de Vries
12.00 - 13.30	Lunchpauze: voor iedereen is er een bescheiden lunch met een kop soep, enkele broodjes, (karne)melk
13.30	Rupsen van Veenhooibeestjes: Stephan Pronk
14.00	Nachtvlinders in natuurontwikkelingsgebied Schepping in Holthe bij Beilen: Eef Arnolds
14.30	Drentse nachtvlinders in landelijk perspectief: Ties Huigen - Vlinderstichting
15.00	Sluiting door dagvoorzitter: thema Waarom zien we geen Argusvlinders meer? Raadsels rond verdwijnen én (weer) verschijnen van dagvlindersoorten in Drenthe

.....napraten bij een hapje en een drankje

